

Z LITERATURY

M. NUNBERG. Korniki (*Scolytidae*), Wyrynniki — *Platypodidae*). Klucze do oznaczania owadów Polski. Część XIX: Chrząszcze — *Coleoptera*, z. 99—100, str. 106, rys. 280. Polski Związek Entomologiczny. Nakładem Państwowego Wydawnictwa Naukowego, Warszawa, 1954.

Szata zewnętrzna Klucza, druk, strona graficzna oraz papier — bez zarzutu. Korekta bardzo stranna; przeoczenia trafiają się wyjątkowo (na str. 34 przy „*Kissopha-gus*“ zamiast „6“ powinno być „—“, na str. 98 zamiast „narzędzi“ — „narządów“, na str. 103 zamiast „*oittatus*“ — „*vittatus*“ w 23 poz. literatury, zamiast „1928“ powinno być „1929“).

Terminologię zastosowano ogólnie przyjętą, jedynie zamiast „cylinderki“ i „maczużka“ lepiej było użyć (powszechnie przyjęte) — „epruwetki“, lub „próbówki“, „maczużka“.

Układ Klucza jest przejrzysty. Posługiwanie się w nim opisami budowy maczugi, jako jednym z elementów diagnozowania, będzie dla niespecjalistów trudne, aczkolwiek może być pomocne w przypadkach dla nich wątpliwych. Wobec wprowadzenia w tak szerokim zakresie tego elementu, przydatne byłoby krótkie wyjaśnienie pod kolumną, jak należy sporządzać odnośne preparaty.

W związku z merytoryczną stroną pracy nastroczają się następujące uwagi ogólnej natury.

Skreślenie na str. 7—13 i innych całego szeregu gatunków bez podania uzasadnienia nie jest właściwe. Autor podaje takie uzasadnienie w formie własnego przypuszczenia tylko przy *T. bispinulus* (str. 50), przy innych zaś skreślonych gatunkach brak jest nawet tego rodzaju motywacji. Zresztą, przypuszczenie może być bardzo pożyteczne jako bodziec do podjęcia badań szczegółowych w celu wyjaśnienia sprawy, lecz w żadnym przypadku nie może być podstawą do skreśleń. *P. knoteki* np. różni się wybitnie od *P. lichtensteini* również kształtem ciała, jako cechą stałą; pierwszy jest smukły, długi i większy, drugi — krótki, krępy i mniejszy. *P. polonicus* różni się od *P. cephalonicae* również sposobem żerowania: u pierwszego obraz żerowania mieści się całkowicie w mięsistej korze gałązek *A. alba* pod szypułkami kwiatostanów męskich, u drugiego — mieści się w końcowych gałązkach *A. cephalonica*, podobnie jak obraz żerowania *P. glabratus* na *Pinus uncinata*. Poza tym zasięgi *P. cephalonicae* i *P. polonicus* są od siebie odizolowane, aczkolwiek pomiędzy zasięgami *A.*

alba i *A. cephalonica* istnieje na Półwyspie Bałkańskim styk poprzez zasięg *A. borys-sii regis* (1, 2). Podobne zastrzeżenia można mieć również w stosunku do innych skreślonych gatunków (*C. maulei*, *C. subcribrosus*, *T. bispinatus* itd.). Postępując w ten sposób, możnaby równie dobrze utożsamiać np. *C. latus* z *C. intermedius*, *L. orni* z *L. fraxini* itd., zaś *P. cephalonicae* i *P. polonicus* sprowadzić do *P. pubescens*. Nieuzasadnionych skreśleń nie można zatem przyjąć do wiadomości.

Szkoda, że autor pominął dorobek Polski w dziedzinie ipidologii, gdyż jest on niemały i ważny. Przykłady: obalenie zakorzenionego w światowej literaturze ipidologicznego błędnego poglądu o sposobie składania jaj przez korniki, kanały zwrotnicowe u *I. typographus*, zapoczątkowanie ekologicznego rozpatrywania korników w lesie w związku z typami lasu, potwierdzenie hipotezy o dwu zasięgach świerka w Europie i o pasie bezświerkowym na ziemiach Polski (3, 4, 5, 6) itd.

Na str. 18 zacytowano stereotypowo powtarzane w literaturze ipidologicznej, nie udowodnione dotąd przypuszczenie o krzyżowaniu się gatunków z rodzaju *Hylastes*, a pominięto udowodnione w Polsce krzyżowanie się gatunków *P. pityographus* i *P. micrographus* wraz z opisem konkretnie istniejących w przyrodzie mieszańców *P. h. hybridus* i *P. h. inversa* (7,8). Zacytowanie nielicznych pozycji z literatury nie poprawia sytuacji.

Żałować należy również, że autor nie powiedział w części ogólnej o walce z kornikami w lesie, nie uwzględnił pokrótce najnowszych osiągnięć nauki w tej dziedzinie. Szkoda też, że w Kluczu pominięto ważne (w razie konieczności diagnozowania) wiadomości o sposobie zakładania przez korniki obrazów żerowania na drzewach leżących i stojących na pniu.

Pominięto w Kluczu podawane w literaturze następujące nazwy polskie. *H. brunneus* — zakorek brunatny, *H. opacus* — zakorek pospolity, *H. attenuatus* — zakorek mały, *H. angustatus* — zakorek wąski, *Hylastinus* — zakorzak, *H. obscurus* — z. koniczynowiec, *P. rhododactylus* — żarnowcowiec, *P. thuje* — jałowcowiec (2 ostatnie — bez nazw rodzajowych, ponieważ ich nie ustalono), *H. toranio* — jeśniak mały, *Thamnurgus* — łodyżak, *T. varipes* — łodyżak wilczomleczek *T. kaltenbachi* — łodyżak Kaltenbacha, *D. villosus* — drzewożerek dębowiec, *D. alni* — drzewożerek olchowiec, *Heteroborips* — skrytojad, *H. cryptographus* — skrytojad osikowy, *Lymanor* — gałęźnik, *L. aceris* — gałęźnik kruszynowiec, *L. coryli* — gałęźnik leszczynowiec, *P. exculptus* — bruzdkowiec południowy, *S*

ensifer — ogłodek *dzirytnik* (tę nazwę wprowadził sam autor Klucza (9, 10, 11). Zrezygnowanie z wprowadzonych w swoim czasie przez autora Klucza nazw: bruzdkowiec sosnowiec (*Pityophthorus glabratus*) i wgrzoń krępy (*Cryphalus intermedius*) oraz przyjęcie zamiast nich nazw bruzdkowiec gładki i wgrzoń modrzewiowiec, wprowadzonych o wiele później, jest niezrozumiałe (9, 11). Szkoda też, że autor nie zaprojektował w Kluczu brakujących jeszcze nazw polskich.

Ponadto autor nie podkreślił konieczności rozwinięcia badań ekologicznych nad kornikami w lesie. Badania takie powinny zmierzać do prostowania przede wszystkim wielu błędnych pojęć dotyczących biologii korników i służących dotychczas za podstawę wniosków gospodarczych.

Szkoda wreszcie, że cytując ważniejszą literaturę nie wskazał autor cennych monografii poszczególnych rodzajów korników (*Hylastes*, *Hylurgops*, *Crypturgus*, *Carphoborus*, *Phloesinus*, *Pityophthorus*, *Pityogenes*) Pfeiffera oraz dobrej monografii *Scolytinae* Butovitscha.

Poza podanymi uwagami ogólnymi nasuwają się jeszcze następujące uwagi szczegółowe.

Str. 5 — ograniczanie w obrazach żerowania korników ilości chodników macierzystych do 7 jest błędem, gdyż bywa ich więcej (np. 9 u *P. chalcographus*, 12 u *I. acuminatus*; co do tego ostatniego można łatwo przekonać się o tym nacznie np. w lasku młocińskim w Warszawie (12).

Str. 6 — w zdaniu „rodzajami krajowymi najbardziej charakterystycznymi dla drzew iglastych“ należałoby skreślić *Phloesinus*, a dodać *Hylurgops* i *Orthotomicus*. Analogicznie przy drzewach liściastych należałoby skreślić *Lymanitor* (występuje niemal wyłącznie na gnijących pętlach i gałązkach leszczyny i kruszyny, bardzo rzadko na opadłych na ziemię, gnijących gałązkach drzew liściastych).

Str. 16 — przy *Thamnurgina* wskazano tylko wilczomlecze i jasnotę, nie wskazano zaś ożanki, lebiodka, czyścica, bukwiicy; lepiej było podać ogólnie: w łodygach bylin i krzewinek.

Str. 18 i 22 — błędne są wiadomości, jakoby zakorki i polesiaki nie wygryzały w ściankach chodników macierzystych niż jajowych, lecz składały jaja kupkami; można się o tym łatwo przekonać z fotografii ich chodników (9, 13, 14). Zakorki wygryzają niż jajowe, aczkolwiek nie tak regularnie, jak wielu przedstawicieli innych rodzajów. Stanowią one jeden z pierwszych członów grupy przejściowej od rodzajów typowych pod tym względem do rodzajów nie wygryzających niż jajowych. Drugim,

o wiele bardziej zaawansowany: n rodzajem w tym kierunku, jest rodzaj *Hylurgops*, jednak i tutaj niż jajowe są w zasadzie wygryzane, lecz zwykle grupowo, co zaciemnia cały obraz (13).

Str. 25 — *P. punctifrons* w północno-wschodnim zasięgu świerka o ile sprzyjają temu warunki (nieuprzątane wywroty i złomy świerkowe), jest zjawiskiem pospolitym. *P. subopacus* nie występuje na sośnie i świerku równorzędnie, lecz na sośnie jest zjawiskiem sporadycznym.

Str. 33 — zdanie, że cetyniec mniejszy jest w lasach polskich mniej liczny i mniej groźny od cetyńca większego, jest ryzykowne i może wpłynąć demobilizująco na stosunek leśników do pierwszego z tych gatunków. Brak danych o różce cetyńca większego, zaś wiadomości o wychodzeniu młodych chrząszczy i różce cetyńca mniejszego powinny być podane z zaznaczeniem, że przytaczane w literaturze wiadomości wymagają sprawdzenia.

Str. 44 — opis budowy maczugi *Crypturgus* wymaga korekty — jest rozdwojona (15). Przy opisie rodzaju *Crypturgus* zamiast „... występuje często u samicy szczoteczka włosków...“ lepiej było by powiedzieć, że u samic niektórych gatunków występuje kiść (nie szczoteczka) włosków. Poza tym nie zaznaczono przy opisie gatunku *C. cinereus* obecności na ścięciu pokryw samic kiści włosków, osadzonej na gruzowatych uwypukleniach ścięcia.

W Kluczu do rodzajów przy *Trypophloeus* (str. 48) podano: „często u samców z 1—2 malutkimi, ostrymi ząbkami w górnej części“, a w opisie rodzaju *Trypophloeus*: „u samców często z malutkim, ostrym zębkiem“ — należało ujednoczyć te opisy.

Str. 50 — *C. intermedius* jest pospolity na modrzewiu również w woj. łódzkim (nadm. Rawa).

Str. 58 — larwy podrodzaju *Xyleborinus* żywią się nie tylko grzybnia, lecz także drewnem, wygryzając obszerne, wspólne, nieregularne komory w drewnie.

Str. 68 — przy wzmiance o występowaniu bruzdkowca zachodniego na liściastych pominięto czeremchę i gruszę (9).

Str. 68 — pominięto fakt krzyżowania się gatunków *P. ptyographus* i *P. micrographus* i istnienia (opisanych) mieszańców (7, 8). Nie podano, że niektóre gatunki bruzdkowców wykazują w swej biologii cechy przejścia od poligamii do monogamii (lub odwrotnie) (9, 16).

Str. 70 — *P. exculptus* drąży nie gwiaździsty, lecz wieloramienny podłużny obraz żerowania.

Str. 76 — u samic gatunków z rodzaju *Pityokteines* trudno mówić o szczoteczce na czole (jak u samic wielu gatunków z ro-

dzaju *Pityophthorus*) — jest to cała czupryna.

Str. 85 — przy tak groźnym szkodniku jak kornik drukarz nie podano czasu rójki, ilości generacji w ciągu roku, danych o żerze uzupełniającym i regeneracyjnym, zimowaniu (natomiast przy drukarczyku np. podano dane o żerze uzupełniającym). Z danych o korniku zrosłozębnym wynika, że ma on mniejsze znaczenie niż drukarz w gospodarce leśnej północno-wschodniej części kraju, tymczasem gdy ma on tam znaczenie często o wiele większe od drukarza. Jego żerowisko nie jest takie jak u drukarza, lecz inne: chodniki macierzyste są węższe i dłuższe, ich ilość w obrazie żerowania dowolna (u drukarza z reguły nie przekracza 3). Jeżeli w literaturze brak ścisłych danych biologicznych o tym gatunku (rójka, generacja, zimowanie itd.), to należało zwrócić na to uwagę, by spowodować większe niż dotychczas zainteresowanie się nim ochrony lasu, jako szkodnikiem groźnym dla lasu. Należało przynajmniej podać dobrze znane, a tak ważne przy walce z nim szczegóły, jak np., że opada z reguły drzewa stojące i że pułapek leżących z reguły nie opada.

Str. 88 — wśród gatunków w rodzaju *Scolytus* są również gatunki wielożenne (*S. ensifer*) oraz przejawiające tendencję do wielożenności (*P. pygmaeus*).

Str. 91 — rośliny żywicielskie przy *S. rugulosus* wymieniono równocześnie, podczas gdy jego występowanie na takich jak kruszyna w szczególności, którego znane są zaledwie 2 przypadki (1 w Związku Radzieckim, 1 w Polsce), jest całkowicie przypadkowe. Z reguły występuje na drzewach owocowych.

Omówione niedociągnięcia i usterki nie umniejszają oczywiście, w zbyt dotkliwy sposób wartości pracy jako klucza do oznaczania korników i wyrzynników, jednak z następnego nakładu powinny być usunięte. Usunięcie ich podniesie wartość Klucza do wysokiej klasy, czego należy szczerze życzyć autorowi, inicjatorom i realizatorom wydawnictwa.

Oddzielnie należy podkreślić wielkie dodatnie znaczenie doskonałych rysunków w Kluczu.

MATERIAŁY

1. Wyciągi z 2 listów prof. dr inż. A Pfeffera, autora nazwy *P. cephalonicae*: z dn. 17. IV. 49 r. — „jsem jej wybiral z najmladsich wyhonku podobne jako *P. glabratus* na *Pinus uncinata*“ (mowa o *P. cephalonicae*), z dn. 18. VI. 50 r. „*Pityophthorus polonicus* je u nas roz-siren taktez — sbiral jsem jej u Ada-

mcva u Brna v Jeseníkách. Pozerkem a spůsobem ziru se lisi od *P. cephalonicae*, ktereho jsem vzdy nachazel pouze v konecných wyhoncích, ktezto *P. polonicus* je naletnust po vetsi delce vetovky. Zatim tyto radky“.

2. Rubner K. — Pflanzengeographischen Grundlagen der Waldbaues. Ra-debeul u. Berlin, 1953.
3. Karpiński J. J. — Nowe dane o sposobie składania jaj i tzw. otworach kopulacyjnych u *Ips typographus* L. Las Polski, Warszawa, 1934.
4. Karpiński J. J. — Fauna korników Puszczy Białowieskiej na tle występujących w Puszczy typów drzewostanów. Z. D. L. P., s. A., nr 1, Warszawa, 1933
5. Karpiński J. J. — Geograficzne rozszedlenie korników na ziemiach Polski i kwestia dwu zasięgów świerka w świetle badań ipidologicznych. Sylwan, Lwów, 1932.
6. Szaffer W. — Zarys geografii roślin. Warszawa, 1949.
7. Karpiński J. J. — Dwa naturalne bastardy w rodzaju *Pityophthorus* (*Ipidae*). P.P.E., Lwów, 1933.
8. Karpiński J. J. — Korniki świerkowe i jodłowe na terenie nadleśnictw państwowych Lublin, Parczew, Kijowiec i Łuków. Las Polski, Warszawa, 1934.
9. Karpiński J. J. — Strawiński K. — Korniki ziem Polski. Ann. UMCS, supp. IV, s. C. Lublin, 1948.
10. Kinel J., Kuntze R. — Chrząszcze i motyle krajowe. Warszawa, 1931.
11. Nunberg M. — Klucz do oznaczania ważniejszych szkodliwych owadów leśnych. IBLP, s. B, nr 1, Warszawa, 1935.
12. Szewyrew J. — Zagadka korojedow. S. Peterburg, 1907.
13. Jacentkowskij A. W. — Opre-delitel korojedow po powrezdeniam. — Moskwa-Leningrad, 1930.
14. Spessivtseff P. — Zur Lebensweise des schwarzen Fichtenbastkäfers. S. S. Tid., Stocckholm, 1934.
15. Karpiński J. J. — Uzupełnienie do fauny kerników Polski, *Crypturgus subcribrosus* Egg., P.P.E., t. XXIII. Wrocław, 1952.
16. Spessivtseff P. — Zweiter Beitrag zur Kenntniss der Borkenkäferfauna Schwedens. Ent. Tid., z. 3—4, 1923.

J. J. Karpiński.